

IN MEMORIAM

*Kérdésekben elrejtőzve**Szóke György (1935-2008) emlékére**

Szóke Gyurival Székács Tanár Úr pszichoanalitikus szemináriumán ismerkedtem meg. Ő már régi résztvevő, törzstag volt, amikor – úgy 1984 táján – a Tanár Úr engem elég érettnek nyilvánított a bekerüléshez saját szemináriumába, amelyben tanítványai – főként pszichiáterek, pszichológusok – vettek részt. Voltak azonban kivételek – ezek közé tartozott Gyuri is, Ständeiszky Éva is.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy már jó ideje jártam a szemináriumba, amikor rájöttem, hogy Gyuri nem klinikai pszichológus, hanem „civil”: tanár, irodalmár. Attitűdje ugyanis egyáltalán nem kívülállóságot, hanem ellenkezőleg az abszolút odatartozást, a bennfentességet, a hozzáértést sugallta.

És ezt a benyomást erősítette Székács Tanár Úr hozzá való viszonya is. Gyakran kérte ki Gyuri véleményét – szinte hallom kicsit recsegő hangját, ahogy „Szóke doktort” mintegy szakértőként megszólítja. Minden gesztusán, mondatán érezhető volt a nagybecsülés. Hosszú ideig azt gondoltam tehát, Gyuri nem is tanítvány, hanem valamiféle régi kolléga, akinek észrevételei sokat nyomnak a latba, akinek a szava számít, aki kompetens. Persze ezt a hiedelmemet Gyuri viselkedése is alátámasztotta: dicsért, kérdezett, kritizált bennünket, többieket. Mint egy tanár...

Gyuri ezeken a szombat délelőtti Székács-szemináriumokon beszélt nekünk József Attila anya-verseivel kapcsolatos kutatásairól, gondolatairól. Nemegyszer mi voltunk egy-egy gondolatának, ötletének első hallgatósága. Nem diagnosztizált, nem azt taglalta, hogy melyik versben hogyan láthatjuk a lelki működés zavarait – hanem *a verssé szublimált gyerekkori szenvedésekről* beszélt. Hihetetlenül izgalmas és új volt, amit hallottunk. Mindaz, amit a pszichoanalízisben gyermekkori traumáról, a korai anya-gyerek kapcsolat zavarairól, fizikai és lelki

* Ezzel az írással búcsúzunk Szóke Györgytől, aki cikkeivel lapunkat is többször megtisztelte. Pető Katalin megemlékezése a Petőfi Irodalmi Múzeumban hangzott el, 2009. február 20-án, a Szóke György halálának egy éves évfordulója alkalmából tartott ülésen.

abúzsról, megaláztatásokról, identitásavarról tanultunk és klinikai gyakorlatunkban tapasztaltunk is – az most nem kórképként, hanem költészetként – de nem patográfiaként! – állt előttünk. *Benne* volt a versben, amit már ezerszer olvastam, de addig soha nem vettem észre.

Emlékszem, hogy Székács Tanár Úr többször beszélt a „Nyúl utcai Tanszékről”, arról a helyről, ami az igazi színvonalat képviseli, ami messzi felülmúlja a valóban létezőt – Gyuri munkahelyét –, s ahol a diákok igazi képzése folyik.

Ez az ismeretség és a közös tanítványi minőség aztán a nyolcvanas évek közepén egy másfajta együttműködéshez vezetett. A Székács tanítványok közül négyen – Szilágyi Juli az ötletgazda, Szőke Gyuri, Cserne Pista és én – a Soros Alapítvány támogatásával – belekezdünk egy holokauszt-túlélőket és leszármazottaikat is érintő kutatásba. A kutatás során az erre vállalkozókkal interjúkat készítettünk mindarról, ami velük zsidóságuk miatt a II. világháború alatt történt, és az azt követő életükről. Akkoriban Magyarországon ilyen jellegű kutatás még nem volt, maga a téma is eléggé tabunak számított. Mi találtuk ki az interjúkészítés módját, azt is mondhatnám, a témára koncentráva kidolgoztunk egyfajta alkalmazott pszichoanalízist. Nem voltak strukturált interjúvázlatok, nem alkalmaztunk kérdezőbiztosokat – ennyiben különbözött az akkor már létező, Erős Ferenc nevével fémjelzett szociálpszichológiai kutatásoktól. És nem vállaltunk hosszú távú terápiás jellegű kapcsolatot, nem értelmeztünk – ennyiben különbözött a szintén pszichoanalitikus Virág Teréz által végzett úttörő munkától az egyéni vagy család terápiák területén. Általános kérdéssel indítottunk: interjúalanyunkat felkértük, hogy beszéljen magáról, a családjáról, arról, hogy mit és hogyan élt át ő és a családja a zsidóüldözések következtében, és arról, hogy mit gondol, hogyan befolyásolja mindaz, ami vele történt, az életét. Az interjúk egy vagy két ülésben zajlottak – és csak a záró szakaszban tettünk fel néhány – a legszembeszökőbbben kimaradt részletekre utaló kérdést. Az interjúkat aztán pszichoanalitikus szempontokat használva dolgoztuk fel – figyeltünk a tudatos és tudattalan tartalmakra, vétésekre, felejtésekre, Célunk annak a vizsgálata volt, hogy az átélt trauma milyen pszichés következményekkel járt, és hogy hogyan öröklődik át az utódokra, a második illetve a harmadik generációra. Negyven interjú készült, több mint kétezer gépelt oldal; ma már ősrinak tűnő módszerekkel – indigós gépelés! – dolgoztunk. Kéthetente összejöttünk valamelyikünk lakásán, megbeszéltük az elkészült interjúkat, tapasztalataink alapján finomítottuk a módszert, összehangolódtunk. És beszélgettünk, beszélgettünk, hiszen felkavartak bennünket az interjúkban hallottak, szükség volt egymás és saját magunk ilyenfajta segítségére, „pótanalízisre”. Az így eltöltött majd két év alatt sokat megtudtunk egymásról, zsidóságunkról, családjaink történetéről. Kivéve Gyurit. Óróa – miközben nagyon aktív résztvevője volt a csapatnak, sokat interjúzott, mindent elolvasott és mindent tudott, remekül kérdezett és remekül hallgatott – az égvilágon semmi nem derült ki. Művészien kidolgozott áttörhetetlen módszerekkel kerülte el, védte ki, hogy akár egyetlen

szót is elmondjon magáról, saját történetéről. Ezt a tulajdonságát élete végéig megőrizte, a betegségéről sem volt hajlandó beszélni egyetlen egyszer sem.

Tanulmányunk először nem Magyarországon jelent meg, hanem Braham professzornak a magyar holokausztról szóló és az Egyesült Államokban megjelent könyvében.* A későbbiekben aztán a *Psychiatria Hungarica* is publikálta**, és résztémák megjelentek egyikünk-másikunk tollából egyéb lapokban is. Több mint kétezer oldal – aminek a későbbi, már tudományosabb módszerekkel történő feldolgozására sem akkor, sem azóta nem volt lehetősége egyikünknek sem. Nagy veszteség.

És ahol, ahonnan Gyuri a legjobban hiányzik – az a Zeneakadémia. Ott volt szinte minden koncerten. Biztos lehettem abban, hogy a hangverseny szünetében előbukkan, és se jobbra, se balra nem nézve, kis táskáját a hóna alatt szorongatva elszánt tekintettel végigrobog az előtéren. Sose tudtam kitalálni, hova rohan, és valahogy sose adódott alkalom arra, hogy megkérdezzem: nem tűnt sürgetőnek, hiszen mindig számíthattam a jelenet megismétlődésére. Csak most, hogy már nem száguldozik fel s alá, most érzem mulasztásnak.

És végezetül még egy jelenetet szeretnék felidézni – ami az utóbbi időben egyre többször jut az eszembe. Valamilyen ügyben – talán épp az említett közös kutatás miatt? – hozzájuk igyekeztem. Tavasz volt, május. Beléptem a Nyúl utcai kertajtón – és szinte rám borult a kapu mellett éppen virágzó hatalmas jázminbokr látványa, illata – ott *tapsikoltak* mind.

És azóta nekem Gyuri, József Attila és a virágzó jázminok – egyet jelentenek.

Pető Katalin

Szőke György írásai a Thalassában

1991. Verbalizáció és szövegértelmezés. 91/2, 57-62.

2004. Egy magyar nyelvű Freud-írás és környéke. (Lévy Lajos vezércikke; Sigmund Freud: Kell-e az egyetlen a psychoanalyst tanítani?). 2004/2, 128-138.

2005. Egy költemény története és lélektani háttere. 2005/2-3, 139-145.

* J. Szilágyi, I. Cserne, K. Pető, Gy. Szőke: The Second and the Third Generation. Holocaust Survivors and their Descendants. In: R. Braham (ed.): *Studies on the Holocaust in Hungary*, Social Science Monographs, Boulder and the Csengeri Institute for Holocaust Studies of the Graduate School and University Center of the City University of New York, 1990, 238-255.

** Szilágyi J., Cserne I., Pető K., Szőke Gy.: A második és a harmadik generáció. Holocaust túlélők és gyermekeik. *Psychiatria Hungarica*, 1992/2, 117-129.